

על חלוקת העושר

אנדרו קרנגי

לאיל ההון אנדרו קרנגי שמור מקום של כבוד בפנתיאון של ההיסטוריה האמריקנית הודות לתפקיד המכריע שמילא בהפיכתה של ארצות-הברית למעצמה תעשייתית אדירה בסוף המאה התשע-עשרה ותחילת המאה העשרים. אך המוניטין של קרנגי נשען גם על מידותיו התרומיות, שייחדו אותו מברוני הממון חסרי המעצורים של התקופה ההיא, ובעיקר על מחויבותו העמוקה לרווחתה של החברה בכללותה ורצונו העז להיטיב עם האנושות בכל המשאבים העומדים לרשותו.

אנדרו קרנגי נולד בשנת 1835 בדונפרמליין שבסקוטלנד. משפחתו התפרנסה מאריגת בדים אך התרוששה כליל בעקבות המהפכה התעשייתית, שייצרה את הצורך בידיים עובדות בענף זה. "אז למדתי מה משמעותו של עוני", נזכר קרנגי כעבור זמן. "העובדה שאבי נאלץ להתחנן לעבודה נצרבה בלבי, וגמרתי אומר לרפא זאת כשאהיה לגבר". בשנת 1848, בגבור הלחץ והמצוקה, היגרה משפחת קרנגי לאמריקה והשתקעה בפייטסבורג. אנדרו הצעיר שלח ידו בכל מלאכה שזדמנה לו: נער שליח, פועל במפעל, פקיד במשרד טלגרף ועובד בחברת רכבות. חריצותו הרבה והכישורים יוצאי הדופן שהפגין בתפקידו האחרון אפשרו לו לטפס במעלה הסולם המקצועי, עד שנעשה למנהל מצליח. בשנת 1865 החליט ליטול סיכון ולייסד מפעל משלו לייצור פלדה, תוך ניצול ההזדמנויות שסיפקה הצמיחה הכלכלית המהירה של ארצות-הברית לאחר מלחמת האזרחים. קרנגי התפטר מעבודתו והקים חברה משגשגת, שהפכה עם הזמן לענק תעשייתי החולש על ייצור המתכות בארצות-הברית. בשנת 1900 הספק ייצור הפלדה של מפעלי קרנגי כבר עלה על זה של בריטניה כולה. ברם, בזקנתו החליט קרנגי לפרוש מעסקיו ולייחד זמן רב יותר למשפחתו. בשנת 1901 מכר את חברת הפלדה שבבעלותו בסכום דמיוני של 480 מיליון דולר ועקר עם אשתו ובתו בחזרה אל סקוטלנד מולדתו, שם מת בשנת 1919.

קרנגי היה איש של ניגודים. מחד גיסא הוא נחשב לאיש עסקים קשוח, שלא היסס להפעיל כוח נגד פועלים שובתים. מאידך גיסא, הוא היה גם התעשיין האמריקני היחיד בזמנו שצידד

בפומבי בזכות ההתארגנות של העובדים ואף הביע הזדהות עם מאבקם להגנה על משרותיהם. מתוך תחושה עזה של שליחות חברתית, הוא הוציא את החלק הארי של ממונו – 350 מיליון דולר בסך הכל – על יזמות פילנתרופיות, ובעיקר על הקמת אלפי מוסדות תרבות בכל רחבי ארצות הברית: ספריות ציבוריות, בתי ספר, אוניברסיטאות, תיאטראות ומוזיאונים. במאמר זה, שהתפרסם לראשונה בנורת אמריקן רוויו ביוני 1889, מציג קרנגי את עיקרי השקפתו בנוגע לחובותיו המוסריות והחברתיות של בעל ההון ולדרכים הנאותות לתרגם מחויבויות אלו לשפת המעשה.

הבעיה המרכזית של דורנו היא כיצד לנהל נכון את העושר, כך שהעשיר והעני יוכלו להוסיף ולחיות יחדיו באחוה ובהרמוניה. בתוך מאות שנים ספורות, תנאי חייו של האדם לא רק השתנו, אלא התהפכו כליל. בימים עברו כמעט לא היה הבדל בין מעונו, לבושו, מזונו או סביבתו של מנהיג הקהילה ובין אלה של פשוטי העם; אצל האינדיאנים העיקרון הזה נוהג עד היום. כשביקרת פעם בשבט הסו נלקחתי אל אוהלו של הצי'ף. במראהו החיצוני היה האוהל זהה לאוהלים האחרים, ואפילו בתוכו פנימה לא ניכר אלא הבדל פעוט בינו ובין מגוריהם של הלוחמים העניים ביותר. אצלנו, לעומת זה, הניגוד החריף בין ארמונו של המיליונר לבקתתו של הפועל מעיד על התמורות שחוללה הציביליזציה.

אולם אין לגנות את השינוי הזה אלא לקבלו בברכה, שכן הוא טומן בחובו תועלת רבה. הקדמה מחייבת שבתיהם של אחדים יהיו מקום משכנם של אוצרות הציביליזציה, של כל הנעלה והמשובח שבספרות ובאמנות; על כל פנים, מוטב כך משלא יהיו בתים כאלה כלל. אי־שוויון מעין זה עדיף לאין שיעור על עליבות כללית. שהרי בלא עושר לא ייתכנו פטרונים. ראוי שנזכור כי "הימים הטובים ההם" לא היו כה טובים: לא האדון ולא משרתו נהנו בעת ההיא מתנאי חיים טובים כל כך כמו שיש להם היום. חזרה לתנאי החיים הישנים תהיה אפוא הרסנית לשניהם – לאדון, אך גם למשרתו – והיא תגרוף עימה את הציביליזציה כולה במדרון. אך בין שהשינוי הוא לטובה ובין שהוא לרעה – הוא כבר כאן, ואין בכוחנו לעכב את התקדמותו. לא נותר לנו אלא לאמצו ולנצל כמיטב יכולתנו. יהיה זה בזבז זמן להרהר אחר הבלתי נמנע.

אפשר להבין בנקל כיצד התחוללה לה תמורה זו באורחות חיינו, ודי בדוגמה אחת כדי להאיר את העניין מכל צדדיו כמעט. השינוי טמון בהתפתחותם של תהליכי הייצור, אשר הומרצו ושוכללו על ידי ההמצאות המדעיות. לפנים התנהל תהליך הייצור בבתי המגורים עצמם או בסדנאות מלאכה קטנות בתוך הבתים. בעל הסדנה, האומן, עבד לצד שוליותיו והתגורר עימם בתנאי חיים

זהים כמעט. כעבור זמן, כשנעשו השוליות לאומנים בזכות עצמם, לא חל בדפוס חייהם אלא שינוי מזערי, וכעת הכשירו הם שוליות חדשים באותו האופן. מבחינה מהותית אפשר אפוא לומר ששרר אז שוויון חברתי, אפילו פוליטי, בין כל השותפים לתהליכי הייצור, מפני שבעלי המלאכה כמעט שלא מילאו תפקיד בענייני המדינה.

אלא שהתוצאה הבלתי נמנעת של תהליך הייצור הישן הייתה הפקת מוצרים ירודים ומכירתם במחיר גבוה. היום, לעומת זה, אנו נהנים מסחורות באיכות מעולה ובמחירים שלא היו עולים על הדעת בדור הקודם. גם בעולם המסחר התרחש תהליך דומה, שהצמיח תועלת רבה למין האנושי. העניים נהנים היום ממה שעשירים בדורות קודמים לא היו יכולים להרשות לעצמם. פריטים שנחשבו בעבר למותרות נהיו למצרכים שאי-אפשר בלעדיהם. רווחתו של עובד הכפיים בימינו גדולה לאין ערוך מזו של האיכר לפני דורות ספורים; האיכר של היום מחזיק במותרות רבים משהיו לבעל האדמות עצמו בעבר, והוא לבוש טוב ממנו ומעונו נאה משלו; ואילו בעל האדמות בימינו מחזיק בביתו ספרים, יצירות אמנות ואביזרים שגם מלכי העבר לא היו יכולים להשיג.

מחירו של השינוי המבורך הזה גבוה, ללא ספק. אנו מקבצים אלפי פועלים במפעל, במכרה או במשרד, עובדים שאין המעסיק יודע עליהם דבר כמעט, וששבבילם הוא לא יותר מאגדה. אין כל סיכוי לקשר ביניהם. אט-אט הולכות ונוצרות קִסְטוֹת קשיחות, וכדרכו של עולם, באין היכרות אין גם אמון. כל קסטה חפה מאהדה לחברתה, וממהרת לתת אמון בכל מה שנאמר בגנות האחרת. על פי כללי המשק התחרותי, מי שמעסיק אלפי עובדים חייב לכלכל את ענייניו ביעילות ובחסכנות המרבית, עובדה שבאה לידי ביטוי בשכר שהוא משלם לעובדיו. לפיכך, לא פעם מתגלעים חיכוכים בין המעסיק לשכיריו, בין הון לעבודה, בין עני לעשיר – והחברה האנושית הולכת ומאבדת את אופייה ההומוגני.

מחירים החברתי של כללי התחרות, בדומה למחירים של פריטי נוחות ומותרות, אף הוא יקר מאוד; אלא שהיתרונות הגלומים בכללים הללו יקרים עוד יותר. שכן, אנו חבים לתחרות את התפתחותנו החומרית הנפלאה, המתבטאת בתנאי חיים משופרים. ותהא אשר תהא דעתנו על התחרות, אין לנו אלא לקבל את העובדה שהיא כבר כאן, שאין ביכולתנו לברוח מפניה, שאין לה תחליף, ולמרות שלעתים היא מכבידה על הפרט, היא חשובה מאין כמוה למין האנושי

כולו, שכן היא מבטיחה את שרידותם של הכשירים ביותר בכל תחום. על כן אנו נכונים לקבל תנאים מסוימים כמו אי-שוויון, ריכוז הכוח הכלכלי בידיים מעטות וקיומה של תחרות, ומבינים כי עלינו ללמוד להסתגל אליהם. תנאים אלו אינם רק מועילים; הם חיוניים להתפתחות המין האנושי, והם מחייבים את יצירתו של כר פעולה רחב שבו יבואו לידי ביטוי אותן תכונות המייחדות סוחרים או יצרנים הפועלים בקנה מידה גדול. כשרון ניהול וארגון בקנה מידה גדול אינו תכונה שכיחה בקרב בני אדם, ועל כן הוא מזכה תמיד את בעליו בגמול עצום, יהיו הנסיבות אשר יהיו. בעלי הניסיון בעסקים יודעים היטב עד כמה חשובה איכותו של האדם המשמש להם שותף, והם אף מבינים שאיכות זו מייתרת את השאלות לגבי הונו, שכן אנשים כמוהו מתעשרים במהירות; בלי כשרון כשלהם, יתנדף ההון עד מהרה. בני אדם שניחנו בכשרון כזה נקשרים לחברות או לעסקים השולטים במיליונים, וטבעי הדבר שבתוך זמן קצר יזכו, הודות ליכולותיהם, בהכנסות רבות מכפי שיהיו מסוגלים להוציא על עצמם; וכלל זה מועיל למין האנושי לא פחות מן הכללים האחרים.

התנגדות ליסודות האלה, שעליהם מושתתת החברה, אינה במקומה, שכן מצבו של המין האנושי היום טוב יותר משהיה אי פעם. איננו יכולים לשים את מבטחנו בתחליפים החדשים המוצעים לנו היום. הסוציאליסט או האנרכיסט המבקש לחתור תחת תנאי החיים העכשוויים צריך להיתפס כמי שתוקף את היסודות שעליהם עומדת הציביליזציה, משום שהתרבות עשתה את צעדיה הראשונים אל הקדמה ביום שהעובד החרוץ אמר לחברו העצל: "אם לא זרעת, לא תקצור", ובכך שמה קץ לקומוניזם הפרימיטיבי בהפרידה את זֶכַר הדבורים הבטלן מן הדבורים הפעלתניות. מי שיתעמק בדבר יגיע עד מהרה למסקנה שהציביליזציה עומדת על קדושת הקניין – על זכותו של העובד למאה הדולרים שלו בבנק, ולא פחות מכך על זכותו החוקית של המיליונר למיליונים שלו.

לפיכך אם יציע מישהו להחליף את האינדיבידואליזם הנחוש הזה בקומוניזם, זו התשובה שיקבל: המין האנושי ניסה זאת בעבר, ואם האנושות התקדמה מאז אותו עידן ברברי עד היום הרי זה רק מפני שזנחה את הרעיון הקומוניסטי. רק טובה צמחה למין האנושי מצבירתו של העושר בידי אלה שניחנו ביכולת ובמרץ לייצרו. אך גם אם נניח לרגע שאולי מוטב היה למין האנושי אילו ויתר על האינדיבידואליזם, וכי יהא זה אצילי יותר לאדם שלא לעשות לביתו בלבד כי אם לפעול במסגרת של אחוות רעים, לחלוק איתם הכל, ולחיות תוך הגשמת

אידיאל גן העדן של סְוֵדְנֹבּוֹרְג, * שבו כל המלאכים שואבים את אושרם לא מיגיעם למען עצמם כי אם מעמלם למען הזולת – אפילו נניח את כל אלה, עדיין ניאֵלֵץ להכיר בכך שבסופו של דבר, אין זו התפתחות שאנו מבקשים אלא מהפכה, תמורה עמוקה המחייבת שינוי בטבע האדם עצמו, מפעל שיימשך עידן ועידנים – אילו היה מוצדק בכלל, דבר שאינו בטוח. אכן, אין זה מעשי לפעול כך בימינו או בעידננו. ואפילו היה הדבר רצוי מבחינה תיאורטית, הוא משתייך למצע חברתי אחר, המתאים, אולי, לעתיד הרחוק. חובתנו קשורה במה שמעשי היום, בצעד הסביר הבא בזמננו ובדורנו. יהיה זה פשע לכלות את כל מרצנו בניסיון לעקור ולשרש, בשעה שלכל היותר נצליח לכופף מעט את עץ האנושות האוניברסלי בכיוון הרצוי לייצורם של פירות טובים בנסיבות הקיימות. אולי ראוי גם שנטיף לביטולם של חוק צבירת העושר וחוק התחרות ושנחתור לסילוקם של האנשים המוכשרים ביותר, משום שאין הם מתאימים לאידיאל המתנגד לאינדיבידואליזם; אך אלו הן התוצאות הנעלות ביותר של הניסיון האנושי, הקרקע שהצמיחה עד היום את יבוליה המשובחים ביותר של החברה. ואף שהחוקים האלה אינם שוויוניים ואינם צודקים תמיד, ולמרות שהאידיאליסט עשוי למצוא בהם חסרונות, הרי בכל זאת, כמו אותם אנשים מוכשרים לעילא ולעילא, יש לראות בהם את פסגת הישגיה של האנושות עד היום.

נפתח אפוא במצב עניינים המשרת את האינטרסים של המין האנושי כולו, אך מעניק בהכרח עושר רק למעטים. בנקודה זו, בקבלנו את הנסיבות כפי שהן, אפשר לומר שהמצב הוא טוב. אך אז תתעורר השאלה מהי הדרך הנכונה לנהל את העושר – בהתחשב בעובדה שעל פי עקרונות היסוד של הציביליזציה שלנו העושר נמסר בדרך כלל לידיהם של מעטים. ולשאלה גדולה זו אני מציע, כך נדמה לי, את הפתרון האמיתי. ודוק: בדבריי אני עוסק באוצרות בלבד, בשפע של עושר, לא בסכומים צנועים שנחסכו פרוטה לפרוטה בשנות עמל רבות, חסכוניות הנחוצים לקיומן הבסיסי של משפחות ולחינוך ילדיהן. אלה אינם בבחינת עושר, ויש להחשיבם כצורכי מחיה ותו לא, אמצעי שהשאיפה להשיגו צריכה להיות משותפת לכל.

* עמנואל סְוֵדְנֹבּוֹרְג (1688–1772), מדען, פילוסוף ותיאולוג שבדי שחוה, לטענתו, התגלויות על-טבעיות וגיבש גישה דתית המבוססת על פרשנות אלגורית של כתבי הקודש. לאחר מותו ייסדו חסידיו באנגליה את 'כנסיית ירושלים החדשה' בשנת 1787.

ובכן, ישנן שלוש דרכים להיפטר מן העושר העודף: אפשר להוריש אותו למשפחות הנפטרים, אפשר לצוות אותו למטרות ציבוריות, ולבסוף, אפשר להניח לבעליו לחלקו כראות עיניו ובשום שכל עוד בחייו. רוב העושר בעולם, זה המצוי בידיהם של אותם מתי מעט, מטופל באחת משתי הדרכים הראשונות. הבה נבחן כל אחת מן הדרכים הללו.

הדרך הראשונה נבונה פחות מכולן. במשטרים מלוכניים הבן הבכור יורש את אדמות אביו ואת מרבית הונו מסיבה אחת – כדי להביא על סיפוקה את גבהות לבו של האב, הסבור כי בדרך זו יבטיח ששמו ותוארו יעברו ללא פגם לדורות הבאים. ואולם די בהצצה חטופה במצבו של מעמד העשירים באירופה של ימינו כדי להבין עד כמה עקרות הן התקוות הללו. רבים מן היורשים העשירים, כך התברר, התרוששו כליל – אם בשל סכלותם ואם בגלל ירידה חדה בערך הקרקע. אפילו בבריטניה נמצא כי אין די בתקנותיו הנוקשות של חוק הירושה כדי לקיים מעמד יורשים יציב.* ואמנם, מעמד זה מפסיד בקצב הולך וגובר את אדמותיו לטובת אחרים. במשטרים הרפובליקניים חלוקת הרכוש בין הצאצאים הוגנת יותר; ואף על פי כן, כל בר־דעת בכל מדינה ודאי תוהה: לשם מה בכלל להוריש לילדים הון עתק שכזה? אם הדבר נעשה מתוך חיבה, כלום אין זו חיבה מתעתעת? הניסיון מלמד שעל פי רוב הירושה היא נטל שאינו מיטיב לא עם הילדים ולא עם המדינה. ראוי להם לאנשים שישקלו היטב אם אמנם יש טעם להוריש את ממונם – מלבד הכנסה צנועה לנשותיהם ולבנותיהם וקצבה צנועה עוד יותר, אם בכלל, לבניהם – שכן אין ספק שהון המועבר בירושה פועל בדרך כלל לרעתו של היורש ולא לטובתו.

בדברים אלו אין כדי לומר שאבות אשר לא חינכו את ילדיהם להשתכר לפרנסתם מוכרחים להפקירם לעוני. אם הורה רואה לנכון לגדל את ילדיו לחיי בטלה – או לחילופין, לנהוג באורח חיובי וראוי לכל שבח ולהחזיר בהם את ההכרה בכך שמצבם הייחודי מאפשר להם לפעול למען הציבור בלי כל תמורה כספית – כי אז ברור שהוא מחויב לדאוג לסיפוק צורכיהם של צאצאיו במידה סבירה. ישנם בני מיליונרים שהעושר לא השחית את מידותיהם, והונם מאפשר להם לשרת את קהילתם שירות רב־ערך. אנשים אלו הם מלח הארץ; הם יקרים

* חוק הירושה הבריטי (שְׁכָלִים משפטיים דומים לו רווחו בכל אירופה), אפשר לאדם לצוות את כל רכושו ליורש יחיד – בדרך כלל לבנו הבכור – ואף להתנות שכל העברה נוספת של הרכוש תיעשה באותו האופן. כל זאת כדי למנוע את פיצולן של אחוזות גדולות. בארצות־הברית נאסר בדרך כלל להוריש רכוש בדרך זו, או שהנוהג הוגבל לדור אחד.

מפז, אך למרבה הצער אין רבים כמותם. ובכל זאת, מכיוון שבני האדם צריכים לכלכל את ענייניהם על פי הכלל ולא על פי החריג, ולנוכח התוצאות הידועות של הורשת סכומי עתק למוטבים, צריך כל בר־דעת לומר מיד "מוטב שאורישי לבני קללה ולא את הדולר הכל־יכול", ולהודות סוף־סוף כי בהורישו לילדיו עיזבון אדיר כזה, לא רווחתם היא העומדת לנגד עיניו אלא גאוות משפחתו.

הדרך המקובלת השנייה, שאותה נוקטים עשירים רבים, היא לצוות את הונם לאחר פטירתם למטרות ציבוריות. דרך זו היא לכל היותר אמצעי לפיזורו של העושר, בהנחה שהאדם מוכן לחכות עד יום מותו כדי שכספו יביא תועלת לעולם. אולם עלינו להטיל ספק גם בתבונתה של דרך זו, שכן במקרים לא־מעטים המטרה האמיתית שעמדה לנגד עיני המְצווה אינה מושגת, ובמקרים רבים אחרים רצונותיו האמיתיים מסולפים; לעתים קרובות, הדרך שבה מנוצלים העזבונות רק מעמידה מצבת זיכרון לסכלותו של המְצווה. ציווי העזבונות לטובת הציבור אין בו כדי להביא תועלת אמיתית לאחר המוות. ראוי לציין כי הכשרון הדרוש לניצול ציבורי יעיל של עושר אינו נופל מזה הנדרש לצבירתו. ומלבד זאת, ממש כשם שאין לשבח אדם על מעשה שאינו יכול להימנע מלעשותו, כך אל לה לקהילה להודות למי שהוריש לה את הונו רק במותו. שכן, אפשר לומר בביטחון מלא, שאיש לא היה מוריש סכומים עצומים כאלה אילו יכול היה לקחתם עימו. על כן אין להוקיר את זכרם של אלה, מפני שאין חסד במתנתם. לא ייפלא אפוא כי לעתים קרובות כל כך נדמה כאילו אין הברכה שורה על ירושות מעין אלה.

המגמה המסתמנת לאחרונה של הגדלת המיסוי על עזבונות ענקיים היא סימן מעודד לראשיתו של שינוי בדעת הקהל. בפנסילבניה, למשל, מוטל מס של כעשרה אחוזים על הרכוש שמניחים אחריהם אזרחי המדינה. גם הצעת התקציב שהוגשה לא מכבר לפרלמנט הבריטי כוללת הצעה להגדלת מסי הירושה; וחשוב מכל, המס החדש צפוי להיות מדורג. נראה כי מכל צורות המיסוי, זאת הנבונה ביותר. אנשים האוגרים במשך חייהם סכומי כסף עצומים, שניצולם ההולם למטרות ציבוריות היה מיטיב עם הקהילה, צריכים להבין שאינם רשאים לקפח את החברה, בדמותה של המדינה, מחלקה הראוי. מס עזבונות בשיעור גבוה הוא דרכה של המדינה לגנות את חייו הלא־ראויים של המיליונר האנוכי.

ראוי שהאומות ירחיקו לכת עוד יותר בכיוון הזה. אכן, לא קל לקבוע את שיעור המס על עזבונות, אך אין ספק שעליו להיות מדורג – להתחיל משיעור אפס על ירושות צנועות לשארים תלויים, ולטפס במהירות ככל שהסכומים

תופחים עד שהם מגיעים לכדי אוצר של ממש, שעליו אפשר לגזור, כפי שנקבע כבר לגבי הונו של שייילוק, "החצי האחר ילך לקופתו של השליט".
מדיניות כזאת תמריץ את העשירים לחלק את הונם עוד בחייהם, והחברה אכן צריכה לשאוף לכך, משום שהדבר מועיל לה עד מאוד. גם אין חשש שמדיניות כזאת תמצוץ את לשדה של היזמה הפרטית ותפחית מתשוקתם של בני האדם לצבור עושר: שהרי הנדבנים, המבקשים שידברו בהם לאחר מותם, יזכו בדרך זו לא רק בתשומת לב רבה יותר, אלא גם בהזדמנות להעביר סכומי כסף אדירים לקופתה של המדינה בשמה של מטרה נאצלת.

נ שארה אפוא דרך אחת בלבד לניצולם של אוצרות גדולים; דרך שיש בה כדי לתת מענה אמיתי לחלוקה הבלתי שוויונית של העושר ולעודד את הפיוס בין העשיר לעני. בניגוד לרעיון הקומוניסטי, שיישמו עלול לזעזע את אשיות הציביליזציה שלנו, דרך זו היא התפתחות טבעית של התנאים השוררים בזמננו. היא מושתתת על הגישה האינדיבידואליסטית המובהקת השלטת היום, ואפשר להתחיל בהדרגה ביישומה כבר כעת, אם המין האנושי יחפוץ בכך. דרך פעולה שלישית זו תביא ליצירתה של מדינה אידיאלית, שבה יחולקו עודפי העושר של המעטים בהתאם לטובת הכלל וייעשו לנחלת הרבים באופן הנכון והמועיל ביותר למין האנושי. אפילו העניים המרודים ביותר עשויים להשתכנע בכך ולהסכים כי מוטב להמונים שסכומי הכסף אשר נאספו בידי כמה מבני-ארצם יוקצו למטרות ציבוריות במקום שיחולקו ביניהם בסכומים פעוטים במשך שנים רבות.

אם נבחן למשל את השפעותיו של מכון קופר בניו יורק* על אותם אנשים מצוינים אך חסרי אמצעים הבאים בשעריו, ונשווה אותן לתועלת שהייתה צומחת לכאורה להמונים אילו חילק מר קופר בחייו את אותו הסכום באמצעות תשלומי שכר – שהיא צורת החלוקה הנאה ביותר, משום שהיא מבוססת על עבודה ולא על צדקה – נוכל לגבש הערכה מסוימת בדבר תרומתו האפשרית של חוק צבירת העושר לשיפור המין האנושי. אילו אכן חולק אותו סכום במנות קטנות בין האנשים, היה מתבזבז, מן הסתם, על סיפוק תשוקות או על דברים

* מכון קופר (כיום 'קופר יוניון'), מכון לקידום המדע והאמנות שנוסד בשנת 1859 בידי התעשיין, הממציא והפילנתרופ פיטר קופר (1791–1883), במטרה לספק השכלה חינם אין כסף לעניי האזור. עד היום, מי שמתקבל ללימודים במוסד אינו נדרש לשלם תמורתם.

מיותרים; וגם לו נוצל חלק קטן מן הסכום הזה לרווחת המשפחה, ספק אם היה מועיל למין האנושי בכללותו באותה מידה שמועיל לו מכון קופר, התורם וממשיך לתרום לחברה דור אחרי דור. מי שקורא לשינוי אלים או קיצוני צריך לשקול היטב את הדברים האלה.

דוגמה נוספת בהקשר זה היא עניינו של מר טילדן, שציווה חמישה מיליון דולר להקמתה של ספרייה ציבורית בעיר ניו יורק – ובנקודה זו קשה שלא להעיר כמה טוב היה אילו דאג מר טילדן לחלוקתו ההולמת של ההון העצום הזה בשנות חייו האחרונות; בכך היה מונע מאבקים משפטיים ועיכובים נוספים שעמדו בדרך למימושה של תכניתו.* אבל נניח שהמיליונים של מר טילדן אמנם ישמשו לבסוף להקמת ספרייה ציבורית נאצלה בעיר ניו יורק, ספרייה שבה יהיו אוצרות העולם החבויים בִּספרים פתוחים ונגישים לכל, חינום אין כסף. האם היה מועיל יותר לאותו חלק של המין האנושי המרוכז באי מנהטן ובסביבותיו אילו הופצו המיליונים האלה בסכומים קטנים בקרב ההמונים? גם הקומוניסט המושבע יטיל בכך ספק, לא כל שכן אנשים חושבים.

הנה כי כן, האפשרויות הפתוחות בפנינו בחיים האלה מועטות ומוגבלות הן; אופקיני צרים; עבודתנו הטובה ביותר פגומה מעיקרה; אבל בחלקם של העשירים נפלה ברכה אחת, שערֶפָה לא יסולא בפז, ועליהם להיות אסירי תודה בעבורה: יש בכוחם, בעודם בחיים, להקים מפעלים אשר יביאו תועלת מתמשכת להמונים וכבוד להם עצמם. נראה כי דרך החיים הראויה ביותר מושגת לא באמצעות חיקוי אורחות חייו של ישו, כטענתו של הרוזן טולסטוי,** אלא בעשייה המבטאת את הרוח הנוצרית בהתאם לנסיבות המיוחדות של דורנו; עלינו להמשיך ולעמול למען הזולת בהשראת חייו ותורתו של ישו – אבל בדרך שונה.

זוהי אפוא חובתו של העשיר: לשמש דוגמה לחיים צנועים, חפים מרהב, מהתפארות ומניקור עיניים; לדאוג כראוי לצורכיהם הלגיטימיים של התלויים

* סמואל ג'ונס טילדן (1814-1886), עורך דין ופוליטיקאי, ציווה את רוב הונו להקמתה של ספרייה ציבורית בניו יורק; אך התנגדות לצוואה שהגישו כמה מקרובי משפחתו צמצמה את היקף הנכסים שהועמדו למטרה זו בכמחצית. בפועל החלה הספרייה להיבנות רק בראשית המאה העשרים – הודות למימון נוסף שתרם אנדרו קרנגי עצמו.

** הכוונה לסופר הרוסי לב טולסטוי (1828-1910), שחווה משבר רוחני כשהיה כבן חמישים ובעקבותיו התנער מיצירתו הספרותית ומן המעמד הגבוה שאליו השתייך, ודבק באהבת האדם ובפציפיזם מוחלט.

בו; ולאחר שעשה כן עליו לראות את כל ההכנסות העודפות המצטברות אצלו ככספי נאמנות המופקדים בידיו, ושאותם הוא מחויב לנהל לתועלת הקהילה בכללותה כראות עיניו. בכך נעשה העשיר לנאמנם של אחיו העניים יותר, תוך שהוא מעמיד לשירותם את תבונתו, את ניסיונו ואת יכולת הניהול שלו, ועושה למענם יותר משהיו עושים, או היו יכולים לעשות, למען עצמם.

דברים אלו מעוררים שאלות קשות: אילו סכומים יש לצוות לשארים כך שייחשבו לירושה "ראויה"? מהם חיים צנועים, חפים מרהב? וכיצד נשפוט "ניקור עיניים"? מובן שיש להפעיל אמות מידה שונות בנסיבות שונות; ולכן מובן שאי-אפשר לנקוב בסכומים מדויקים או בפעולות מדויקות, ממש כשם שאין כל דרך להגדיר נימוסים נאים או טעם טוב. ובכל זאת, מדובר באמיתות ידועות לכל, אף אם קשה להגדירן, והחוש הציבורי קולט בנקל מה חורג מהן. כך גם בעניין העושר. כללי הטעם הטוב החלים על לבושים של גברים ושל נשים חלים גם כאן: כל מה שמבליט את האדם פוגע במוסכמות. אם משפחה כלשהי ידועה בעיקר באורח חייה הראוותני ובסכומי העתק שהיא מוציאה בדרכים שונות למילוי צרכיה – אם אלה סימני ההיכר העיקריים שלה – לא נתקשה כלל לשפוט את טבעה או את תרבותה. וכך גם באשר לשימוש הראוי או הפסול שהיא עושה בעודפי העושר שלה, לנכונותה לתרום ברוחב לב לתועלת הציבור, או למאמציה הבלתי נלאים לצבור ולאגור עוד ועוד נכסים והון, עד לרגע האחרון. החוש הציבורי הטוב והנאור הוא שיחרוץ את משפטה; הקהילה תכריע, ונדיר שהיא תטעה בשיפוטה.

ה שימושים הטובים ביותר בעודפי העושר כבר צוינו לעיל. אך כדי לנהל אותם כיאות מוכרחים המופקדים עליהם להיות נבונים, כמובן, שכן אחד המכשולים העיקריים העומדים בפני שיפור המין האנושי הוא חלוקה חסרת הבחנה של צדקה. מוטב לו למין האנושי שהונם של העשירים יושלך לים משימש לעידוד העצלים, השיכורים, הבלתי ראויים. מכל אלף דולרים אשר מוצאים היום את דרכם אל מה שמכונה צדקה, אפשר להניח כי תשע מאות וחמישים מושקעים בלא תבונה; לאמיתו של דבר, הם מושקעים באורח המייצר אותן רעות עצמן שהצדקה מתיימרת להמתיק או לרפא. מחבר ידוע שם של ספרים פילוסופיים הודה לא מכבר כי נתן רבע דולר לאדם שניגש אליו כשהיה בדרכו לבקר בבית ידיו. הוא לא הכיר את הרגליו של אותו קבצן ולא ידע כיצד ישתמש בכסף, אף שמן הסתם הייתה לו סיבה

טובה לחשוד שיעשה בו שימוש לא־ראוי. אדם זה הכריז שהוא תלמידו של הרברט ספנסר*; אך ברבע הדולר שנתן לקבצן בערב ההוא היה טמון בוודאי נזק רב יותר מאשר כל התועלת שעשויה הייתה לצמוח מכל הכסף שאותו תורם פיזי יכול היה לתת לצדקה אמיתית אי פעם. כל שעשה אותו נדבן מדומה היה לַרצות את רגשותיו שלו, לחסוך מעצמו טרדה – וזה היה ללא ספק אחד המעשים האנוכיים והגרועים ביותר שעשה מעודו, שכן מכל בחינה אחרת הוא אדם ראוי ביותר.

במתן צדקה יש להבטיח שהעזרה ניתנת למי שמסוגל לעזור לעצמו; נותן הצדקה צריך לספק מקצת מן האמצעים שבעזרתם יוכלו שוחרי השיפור העצמי להגשים את משאלת לבם; לתת למי שמבקשים להתקדם מעלה כלים שיאפשרו להם לטפס; לעזור – אך רק לעתים רחוקות, אם בכלל, לעשות הכל למען הנזקק. נדבות אינן מיטיבות לא עם הפרט ולא עם המין האנושי בכללותו. להוציא חריגים נדירים, הראויים לעזרה בדרך כלל אינם צריכים אותה. האנשים הטובים באמת לעולם אינם זקוקים לה, אלא אם הם נופלים קרוב לתאונה או לשינוי פתאומי בנסיבות חייהם. כל אחד ודאי שמע לא פעם על אנשים שהיו יכולים להפיק תועלת של ממש מעזרה זמנית, וממקרים כאלה אין להתעלם; אבל הסכום שהאדם יכול להעניק בתבונה לאחיו הנזקקים מוגבל בהכרח מפני שאין הוא מכיר את נסיבות חייו של כל אחד מהם. הרפורמטור האמיתי הוא זה שנזהר ומקפיד שלא להעניק לבלתי ראויים סיוע רב יותר משהוא מעניק לאלה הראויים לו באמת, שכן הנדבה גומלת למידה הרעה יותר משהיא מקלה על המידה הטובה.

לאדם העשיר אין אפוא ברירה אלא ללכת בדרכם של פיטר קופר, אינוך פראט מבולטימור, מר פראט מברוקלין, הסנאטור סטנפורד** ואחרים, היודעים כי הדרך הטובה ביותר להיטיב עם הקהילה היא להציב בהישג ידם של השאפתנים סולמות שבאמצעותם יוכלו לטפס: גנים ציבוריים ומקומות בילוי לרווחתם הגופנית והרוחנית של בני אדם; יצירות אמנות, הגורמות הנאה

* הרברט ספנסר (1820–1903), פילוסוף אנגלי. ביקש להציע תיאוריה שתכרוך יחדיו את האבולוציה הביולוגית, ההתפתחות הפסיכולוגית והקדמה החברתית כהיבטים שונים של אותו תהליך המושל בכל.

** אינוך פראט (1808–1896), איש עסקים מבולטימור שהקים בעירו ספרייה ציבורית; צ'רלס פראט (1830–1891), איש עסקים ניו יורקי. היה מראשי חברת הנפט סטנדרד אויל. יסד תיכון מקצועי ואת הספרייה הציבורית החופשית הראשונה בניו יורק; לילנד סטנפורד (1824–1893), איל רכבות וסנאטור שהקים את האוניברסיטה הידועה לזכר בנו.

ומשכללות את טעמו של הציבור, וכל מיני מוסדות ציבור המשפרים את מצבם הכללי של האזרחים. כך ישיבו העשירים את עודפי העושר שלהם לאחיהם בדרך ההולמת ביותר, שתיטיב עימם לאורך זמן.

באופן זה אפשר לפתור את בעיית העשיר והעני. איש לא יפגע בחירותו של האדם לצבור ממון ולחלקו. הגישה האינדיבידואליסטית תוסיף להנחותנו, אבל המיליונר יהיה רק בגדר נאמן עבור אחיו העניים; הוא יופקד לזמן מוגבל על חלק גדול מעושרה המתעצם של הקהילה, אבל ייטיב לנהלו ממנה. ככל שיוסיף המין האנושי ויתפתח, יבינו טובי המוחות כי אין כל דרך להסדיר את עודפי העושר הזורמים לידיהם של בני אדם שקולים וטובי כוונות אלא לנצלו, שנה אחר שנה, לתועלת הציבור. היום הזה קרב ובא. ובינתיים, אותו אדם המותיר אחריו במותו הון זמין של מיליונים, שאותם יכול היה לחלק בימי חייו – האיש הזה יסתלק מן העולם "בלא מספד, כבוד או שבח", תהיינה אשר תהיינה המטרות אשר להן יצווה את השיירים חסרי הערך שנבצר ממנו לקחת עימו. על אנשים כמותו יחרוץ הציבור את המשפט הבא: "האיש שמת עשיר כל כך מת עטוי חרפה".

זאת, לדעתי, הבשורה האמיתית בעניין העושר, והפנמתה תאפשר לנו לפתור יום אחד את בעיית העשיר והעני, ותביא "שלום עלי ארץ ולבני אדם רצון".